

Les nadadales i la història de l'art

Documents conservats per arxius, biblioteques i col·leccionistes deixen constància de l'evolució que han experimentat les felicitacions de Nadal, d'acord amb els gustos i les necessitats de la societat de cada moment

TEXT **INÉS PADROSA GORGOT**

En els arxius hi ha documents valorats com efímers per considerar-los susceptibles de gaudir d'una vida molt curta; s'hi inclouen els fulls volants, els programes, els cromos, les targetes postals, les estampes i les felicitacions, enter les quals les de Nadal, és clar. Però tot i ser, per aquesta circumstància, materials relativament menors, alguns d'ells han esdevingut rars i, amb el

transcurs de les dècades han anat assolint més importància i cada vegada atrauen més l'atenció dels estudiosos. Hom s'ha adonat que, degudament tractats, permeten resseguir diferents moviments artístics (romanticisme, modernisme, noucentisme, expresionisme, cubisme, pop art o minimalisme), repassar reproduccions de diverses tècniques (escultura, pintura, gravat, litografia, gouache, aquarel·la, dibuix o fotografia) i disposar d'una molt bona representació d'artistes que abracen tots els temps, proporcionant-nos un ampli ventall de la història de l'art en aquestes disciplines.

Al llarg dels anys alguns d'aquest materials s'han preservat gràcies a la tasca duta a terme per grans bi-

blioteques i arxius, així com pels col·leccionistes. La Biblioteca Nacional de Madrid i la de Catalunya han donat a conèixer els seus fons mitjançant el portal Ephemera (www.bne.es/es/Colecciones/Ephemera; www.bnc.cat/Fons-i-col·leccions/Materials-grafics). A Barcelona disposem d'altres fons institucionals com ho és el Centre de Documentació de Cultura popular (www.calaix.cat) i de fons privats editorials. Estaria en aquesta línia el de l'editorial Busquets Gruart, empresa que l'any 2009 va oferir una exposició dels il·lustradors que havien intervingut en la creació de diferent material efímer imprès a casa seva. A nivell particular hem d'agrair la conservació d'aquests tipus de material, entre altres, principalment

1

2

5

6

R

a dos grans col·leccionistes: Joan Amades (joanamades.cat) i Josep Ma. Gavín (arxiugavin.wordpress.com).

A l'Arxiu del Palau de Peralada es conserven uns deu metres lineals de nades, majoritàriament de la segona meitat del s. XX amb centenars d'exemplars de diferents formats, tipologies i tècniques que provenen de l'arxiu particular de Miquel Mateu i Júlia Quintana, i de la seva filla, Carmen Mateu i el seu marit, Artur Suqué.

L'ORIGEN DE LES NADALES

Encara que està comunament acceptat que l'origen de la felicitació nadalenca prové de Gran Bretanya –s'ha donat la data del 1843, quan Henry Cole va voler felicitar als seus amics amb una escena impresa que havia encarregat al pintor John Calcott Horsley–, hem de recordar que l'any 1831 a Catalunya els repartidors del *Diario de Barcelona* –conegut també com «El Brusi», nom del fundador Antoni Brusi i Miravent (1780-1823)– obsequiaren els subscriptors amb una felicitació que incloïa un petit poema de deu versos, una dècima, en un principi sense iconografia nadalenca, i continuaren posant-ho en pràctica en anys posteriors. Van tenir tanta acceptació que, fins i tot en el decurs del segle XX, diferents particulars i col·lectius n'editaren reimpressions facsímils per felicitar les seves amistats.

Potser hi hagi hagut altres iniciatives esporàdiques similars a la barcelonina del segle XIX, però el que ha transcendit als annals del costumari nadalenc és la d'Anglaterra. Des d'allà es va expandir per Europa i monarquies com l'espanyola l'ajudaren a créixer. L'any 1893, una impremta britànica va ser la seleccionada per imprimir mil nades per la Reina Victòria Eugènia –encàrrec que hi deuria tenir molt a veure amb el seu origen anglès–, esposa d'Alfons XIII.

TIPOLOGIES DE NADALES

Segons els països les felicitacions nadalenques pre-

senten diferents iconografies. Als nòrdics i centre-europeus el Pare Noel i l'arbre de Nadal seran les icones preferents. Si ens cenyim a les nostres contrades ho són els temes religiosos amb el Naixement, l'Adoració dels Pastors i l'Epifania com a escenes principals.

És curiós veure com al llarg de la història la majoria d'artistes de les diferents disciplines han incorporat temàtiques religioses que, posteriorment, s'han emprat per il·lustrar la major part de les felicitacions del s. XX. Tenim ocasió de veure nades amb reproduccions de pintors de fama universal com Durer, Correggio, Fernando Gallego, Jaume Huguet, Memling, Hugo Van der Goes, Pedro Orrente, Rubens, Murillo, Mengs, el Greco, Picasso o Dalí. Altres presenten obres de reconeguts dibuixants: a la dècada dels 50 i 60 eren molt comunes les de Ferrandiz, Concha Matamoros, Gallardo, Bardi, Benages o Rosa (Maria Rosa García), per citar-ne alguns.

La iconografia canviarà segons qui sigui l'emissor: els gremis, les comunitats religioses, les institucions, els polítics, els establiments i

FOTOS:

- 1. José Tarín Iglesias, director del *Diario de Barcelona*, felicita amb una edició facsímil (1970).**
- 2. Gravat de Durer de la Col·lecció Guardans-Cambó (1969).**
- 3. Salvador Dalí personalitza la felicitació de la SER (1963).**
- 4. Frederic Marès felicita amb la xilografia d'A. Van Leest (1950).**
- 5. La Nativitat del *Missale Maioricensis* (1950), usat per felicitar el Nadal per part de diversos possessors.**
- 6. Felicitació de Joan Baucis (1957).**
- 7. Felicitació de Lluís Masriera (1957).**
- 8. Felicitació del Comte de Peralada amb una reproducció d'un gravat del pati de Casa Vivot, a Palma (1947).**
- 9. Felicitació de Xavier Vilanova amb la *Imago Mundi* del geògraf francès Jean Claude Dezauche.**

cases comercials, i tants altres. Cadascun es decantarà per reproduir temes afins a les seves activitats.

Un altra qüestió és el format i la presentació estàtica. Podem veure des de litografies, litografies acolorides a mà, cromolitografies, nades troquelades, nades troquelades desplegable i amb purpurina, gravats en relleu i felicitacions trepades.

Tot i el gran ventall de possibilitats, sempre hi havia aquell particular que probablement per economia, per qüestions pràctiques o per manca d'estètica, felicitava simplement amb la targeta professional.

NADALES PERSONALITZADES

Sens dubte, els que més es preocupaven per personalitzar les seves nades eren els col·leccionistes i els bibliòfils. Alguns aprofitaven la felicitació nadalenca per mostrar les seves aficions, altres reproduïen alguna de les obres cabdals de les seves col·leccions o de les seves possessions.

A l'arxiu de nades peraladenc, el Comte de Peralada felicita amb una reproducció d'un gravat del pati de Casa Vivot, a Palma; el numismàtic Joan Baucis Tulla (1896-1980) ho fa amb la reproducció d'un gravat de *La Scienza delle Medaglie*, d'Alessandro Pompei Berti (Venècia, 1756); Frederic Marès, director de l'Escola d'Arts i Oficis Artístics de Barcelona, tria una xilografia d'A. van Leest.

Alguns gravats de llibres extraordinaris han servit per felicitar les festes a diferents possessors: és el cas d'un dels llibres més preuats a l'illa de Mallorca, el *Missale Maioricensis* (Venècia: Lucam Antonium de Giunta, florentinum, 1506) –del qual, dels dos-cents que se n'imprimiren, avui tan sols se'n conserven deu–, reproduït per Miquel Mateu i els mallorquins Bartolomé March i la família Truyols, marquesos de la Torre.

El reconegut impressor de Sant Feliu de Guíxols Josep Ma. Viader Canals (1907-1980), el 1950 va voler difondre el taller d'un impressor amb el boix d'Abraham von Werdt. I Lluís Masriera felicita amb una poesia i una aquarel·la originals i úniques.

Ja sabem que també Salvador Dalí també va fer incursions en aquesta disciplina. Per encàrrec dels laboratoris alemanys Hoechst, va preparar fins a dinou postals nadalenques (1958-1976), que foren emprades per felicitar els seus treballadors. La iconografia d'aquestes nades es va traspasar a neons i des de l'any 2001 constitueixen la il·luminació nadalenca de Figueres.

Però Dalí va dedicar altres dibuixos per a felicitar el Nadal. L'any 1963 la cadena SER va ser objecte de dedicatòria d'un dibuix amb llegenda: «A todos los oídos del mundo llega el mensaje de la Sociedad Española de Radiodifusión». I altres dibuixos dalinians com l'Àngel de Port-lligat o les Madones, s'han emprat com a nades.

CARTOGRAFIA I VISTES DE CIUTATS

De la mateixa manera que algunes felicitacions gremials s'acompanyaven de paratges, monuments o vistes de la ciutat en la que es residia, hi va haver alguns personatges que es decantaren per donar les benaurances mitjançant la reproducció de mapes, vistes o portades de llibres relacionats amb aquests temes. Els mapes de Cresques (s.XIV) o els d'Ortelius (s. XVI) en són un exemple.

El professor Xavier Vilanova, amb la intenció d'abraçar tota la humanitat, felicita amb la *Imago Mundi* del geògraf francès Jean Claude Dezauche. Amb la mateixa idea d'universalitat, Francisco Condeminas imprimeix la portada de *Summa de Geographia* (1530) de Fernández de Enciso, considerat el primer llibre que parla abastament d'Amèrica.

Sens dubte, seran les grans capitals les que trobarem més representades: París, Roma, Madrid, Barcelona, Girona i, també, Jerusalem. L'antiquari madrileny Linares felicita amb el que està considerat com el plànol més antic de Madrid. La vista de Girona de Sébastien de Beaulieu i la de Barcelona de Palomino seran motiu de felicitació. Altres presenten imatges pertanyents al *Liber Chronicarum*, incunable conegut popularment amb el nom de *Crònica de Nuremberg*, i a la *Cosmographia de Münster*.

Al llarg dels anys s'han imprès milions de felicitacions, objectes efímers dels quals se n'ha preservat un petit percentatge. Avui, que les preparam en base a un suport digital, ja sigui tipus clàssic o d'animació, cal reflexionar si en deixarem cap rastre per a les properes generacions. ▶

